

adott. Az összegezés és a kiegészítés munkáját Lósy-Schmidt végezte el, s most együtt kapjuk jóformán mindazt, amit Hatvaniról eddig tudhatunk.

Munkáját nagy készültséggel végezte, különösen Hatvani gyermek- és ifjúkora részletes rajzánál tűnik elő művelődéstörténeti tájékozottsága: van ereje a híres tudós iskoláztatását, tanulmányait beleilleszteni a XVIII. sz. tanügyi viszonyaiba. E rész megírásánál nagy segítségére volt Hatvaninak a szerzőtől felfedezett latin nyelvű önéletrajza — egyéb családtörténeti okmányok is nagy számmal kerültek újabban elő. Mégis az adatok kritikája s az eddigi irodalomnak teljes fölhasználása nem kis érdeme a szerzőnek.

Nagyon sok téves adatot igazít ki, figyelme mindenre kiterjed, talán kissé túlságosan részletező is műve, de nem aránytalanul, olvasóját nem zavarja a bőség ott sem, ahol debreceni iskola életét mutatja be Hatvani idejében, mert ezzel csak közoktatásunk történetében méltó helyre akarja állítani az addig itt épen csak megemlített tudóst és pedagógust. Családi és magánéletét is bő adattömeggel ismerteti, itt pillanthatunk bele legjobban Hatvaninak, az embernek, a lelkébe.

Legérdekesebb fejezete, különösen a mi szempontunkból, a XVIII., amelyben Hatvani-mondakört tárgyalja. Hatvanit ezek a róla költött mondák tették általánosan ismertté, emléke ma is úgy él a köztudatban, hogy bűvész, boszorkánymester, „tudákos”, ördöngös professzor volt, az ördög cimborája, s így szerepel alakja az irodalmunkban is. Pedig életében a tudományos kutató nem talál semmi természetfölöttit, de, úgy látszik, rendkívüli képességeit kortársai és az utókor azzal ismerte el és fejezte ki, hogy «alakját idővel babonás nimbuszal» vette körül. Hatvani misztikus alakja köré így fűződtek mondák, egy egész mondakör, amelynek keletkezését változatait, irodalmi földolgozásait a szerző ügyesen állítja össze, egy tőle fölfedezett kéziratral — szintén csak másolat — (*Hatvani életéből fennmaradt töredékek*) meg is szerzi a Hatvani-mondákról fennmaradt emlékeket. A régi kéziratok, Lósy-Schmidt szerint, mind elkallódtak, csak későbbi másolatok ismereteseek. A szerző a mondák kialakulásának kezdő időpontját már a XVIII. sz. 80-as éveire teszi, de állítását csak föltevésekkel támogathatja.

A *Függelékben* kapjuk Hatvaninak eddig ismeretlen, 1752—1757-ig írott latin nyelvű önéletrajzát.

HEGEDŰS ZOLTÁN.

A Nemzeti Színház zsebkönyvei. 1. A Nemzeti Színház és Kamaraszínház Zsebkönyve. Szerkeszti: Mészáros Sándor László igazgatósági titkár. 1930. Első évfolyam. H., év. és ny. n. (Bpest, 1930. May-nyomda.) K. 8-r. 221 l. — 2. U. az 1931. Második évfolyam. H. é. és ny. n. (Bpest, 1931. Kir. m. Egyet. Ny.) K. 8-r. 224 l.

1875-ben jelent meg utoljára Csepregi Lajos szerkesztésében a *Nemzeti Színház zsebkönyve*. Azóta nélkülöztük ezt az annyira értékes színészeti és drámatörténeti adattárt. A magyar színészettörténet munkája nagyon nehezen akar előrehaladni, Bayer József példája eddig nem talált követőre. Ebben kétségkívül része van annak is, hogy a színészettörténet eme terén előbb még az adatgyűjtés nehéz munkáját kell elvégezni, csak azután lehet szó összefoglaló történeti mű írásáról. Erre a fáradságos és hálátlan munkára pedig úgy látszik senki sem akar vállalkozni.

Nagy hálára kötelezte a színésztörténet munkásait Mészáros Sándor, a Nemzeti Színház érdemes titkára, hogy új életre keltette a Nemzeti Színház zsebkönyvét, az ország első színházának történelmi adattárát. Az előttünk fekvő két kötet gazdag gyarapodása a magyar színház-történetnek.¹

Mindkét kötet közli a két színház (Nemzeti Színház, Kamaraszínház) teljes műsorát. (Az I. kötet: 1928. szept. 1-től 1929. jun. 19-ig; a II. kötet 1929. szept. 1-től 1930. jun. 19-ig.) Külön kimutatást kapunk a két évadban színrekerült magyar és idegen darabokról, és közlik az évkönyvek az új darabok (bemutatók és felújítások) teljes színlapjait is. Megtudjuk a két zsebkönyvből, hogy a Nemzeti Színház és a Kamaraszínház az 1928/29. és 1929/30. évadban összesen 1293 előadást tartott. Színre került 49 magyar szerző 73 különböző darabja 737 előadással és 48 idegen szerző 82 különböző darabja 671 előadással. Az idegen szerzők között a legnagyobb számmal a franciák szerepelnek (21), utánuk a németek (10), majd az angolok (9) következnek. Műfajok szerint a két évadban színrekerült 15 szomorújáték, 60 színmű, 60 vígjáték, 6 bohózat, 8 népszínmű és 6 vegyes műfajú, összesen 155 darab. Igen érdekes külön kimutatásban közli a zsebkönyv, hogy az egyes darabok az illető évadban hányszor kerültek színre, és hányadik előadásuk az egyuttal a Nemzeti Színház megnyitása óta. A két évad legnagyobb színházi sikere magyar szerzők új művei közül Móricz Zsigmond *Nem élhetek muzsikaszó nélkül* c. darabja, amely 118-szor került színre, a külföldi szerzők darabjai közül pedig Niccodemi *Hajnaltan, délben, este* c. színműve, amely 79 előadást ért meg. Megtudjuk ebből a táblázatból, hogy az 1930. évad végéig (1930. jun. 19.) az *Ember tragédiája* 479, a *Bánk bán* 207, *A falu rossza* 59, *Rang és mód* 62, *A szökött katona* 141, *Az aranyember* 242, a *Csalódások* 71, a *Liliomfi* 162, *A peleskei nótárius* 139 előadást ért meg a Nemzeti Színház megnyitása óta. Külön rovatban megtalálhatni azt is, hogy az új betanulással adott darabok mikor kerültek először színre a Nemzeti Színházban. Közli még a zsebkönyv a színház tagjainak névsorát, a társulatban évközben történt változásokat, továbbá a színház történetére fontos és jelentős adatokat. Külön cikkek szólnak a két évad legfontosabb eseményeiről.

A gazdag adattáron kívül sok érdekes irodalomtörténeti vonatkozású cikk is van a két kötetben. Az első kötetben Galamb Sándor Jászai Mariról írt rövid, tömör jellemrajzot. Ugyanitt Siklóssy Pál a régi színházi zsebkönyvekről, Pataki József pedig a Nemzeti Színház Múzeumáról és Könyvtáráról közöl érdekes adatokat. A második kötet gazdagabb irodalomtörténeti vonatkozású cikkekben. Galamb Sándor a Nemzeti Színház 1892. évi bécsi szerepléséről számol be, amikor a színház együttese Paulay Éde vezetésével hat előadást tartott a nemzetközi színházi kiállítás nagy színházi olimpiásán. (A német híradásokat, kritikákat eredetiben közli a cikk írója.) Két kitűnő színész pályájáról kapunk színes rajzot Szász Károly (*Fáy Szeréna*) és Turchányi István (*Ódry Árpád*) cikkeiben. Péchy Gyula a

¹ E folyóirat hasábjain a köteteket csak irodalomtörténeti szempontból ismertetjük, s így mellőzzük azokat a cikkeket, amelyek a színpad-technikai, rendezési, színészet elméleti, pedagógiai és más egyéb színházi kérdésekkel foglalkoznak.

Nemzeti Színházban tartott első idegennyelvű előadások (a német színészek 1849. évi szereplése) adatait, állítja össze. A kötet legértékesebb cikke Pataki József: *Katona József és a Nemzeti Színház*. Felsorolja a színház kevés Katona-relikviáját, (nincs közöttük Katonának egyetlen eredeti kézírata sem!) majd a *Bánk bán* sorsát rajzolja meg a Nemzeti Színházban, felsorolja a főszerepek alakítóit. Mindkét kötetben Rexa Dezső tesz közzé adatokat a színház régi nagyjairól.

Az első kötet Hevesi Sándor *A bor, az arany és az asszony*, a második kötet Voinovich Géza *Kereszt-út* c. egyfelvonásosait tartalmazza még.

A második kötet sikerültebb, mint az első: munkatársait jobban válogatta meg a szerkesztő. Itt már nem kell végigszenvedni olyan nagyképű és a mellett rettenetes magyarsággal frott cikket, mint az I. kötetben Horváth Árpádé.

TÓTH LAJOS.

Radó Pál: Arany János élete és munkássága. Nagyszalonta, Arany-émlékegyesület kiadása. 1930. 86 l.

Arany Jánosnak ez a rövidre vont életrajza annak a pályázatnak eredménye, amelyet a nagyszalontai Arany-émlékegyesület hirdetett, hogy a jutalmazott művel bocsáthassa útjára Arany kisebb költeményeinek szemelvényes kiadását. (A két mű együtt jelent meg; az utóbbi a nem épen jól hangzó *Arany János szemelvényes költeményei* c. alatt, hely és ár jelzése nélkül, a Franklin Társulat kiadásában.)

Megszállott országgrészen termett tehát az új életrajz, elszakított véreink számára — ez szabja meg rendeltetését s ehhez kell igazodnia a kritikának is. A könyv nem szakembereknek szól, még csak a Csonka-ország művelt közönségének sem, amelynek kezéiggyébe esnek az Aranyra vonatkozó tudományos és népszerűsítő irodalmi munkái, köztük értékesek; Radó életrajzát olyan olvasók forgatják, akik előtt Arany életét és munkásságát ez a könyv tárja föl. Ez másszóval azt jelenti, hogy szerzőjének nagyon lecsökkentett követelményekkel kellett számot vetni — s nagyon egyszerű feladatot kellett megoldania: könnyen érthető, világos előadásban adni azt, amit az Arany-kutatás már megállapított. Ezekért az eredményekért nem is kellett az eredeti forrásokhoz nyúlni, a Szalonta-környéki fró számára ma alig hozzáférhető tanulmányokhoz, értekezésekhez, adatközlésekhez: Riedl, Szinnye Ferenc, Voinovich már földolgozva s a maguk tudós egyéniségén átszűrve nyújtották neki a kész ismeret-anyagot. Radó a maga lelkéből nem is vitt mást munkájába, mint egyfelől érzésvilágát: megértő szeretetét Arany a költő és az ember iránt — ez meleggé teszi könyvét s bizonyos nemes tónust ad neki; másfelől formaérzékét — ez az anyag arányos elrendezésében és stíluskészégében nyilvánul.

A tudományt nem gazdagítja az új életrajz sem eszmékkal, sem megfigyelésekkel, de ez nem is volt célja. Amit maga elé tűzött, azt azonban megvalósította: jól olvasható könyvet ad azoknak a magyaroknak kezébe, akiket végzetük az ország trianoni határain kívül rekesztett, megismerteti velük Aranyt, megérteti nagyságát — s ez ma, odaát, misszió.

CSÁSZÁR ELEMÉR.